

EUGEN SIMION

SCRIITORI ROMÂNI DE AZI

I

– ediția a treia –

Prefață de Antonio Patraș

Argument și postfață de Eugen Simion

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

O ISTORIE <i>EN MIETTES</i> A LITERATURII ROMÂNE POSTBELICE (Antonio PATRAȘ)	5
ARGUMENT	19
EVOLUȚIA POEZIEI	29
I. CONTINUITATE ȘI RUPTURĂ. POEZIA EVENIMENTULUI	31
Zaharia Stancu	31
Miron Radu Paraschivescu	40
Eugen Jebeleanu	64
Mihai Beniuc	74
Emil Botta	115
II. MOMENTUL '45-'46. POEZIA BOEMEI. EXOTISM ȘI IRONIE. POETICA APOETICULUI. DESACRALIZAREA POEMULUI. PRELUNGIRI ALE SUPRAREALISMULUI. RESURECȚIA	
BALADEI	127
Dimitrie Stelaru	127
Constant Tonegaru	141
Ion Caraion	151
Geo Dumitrescu	163
Radu Stanca	181
Ștefan Augustin Doinaș	187
III. FORMELE „SATANISMULUI” MODERN	202
A.E. Baconsky	202
IV. BUZDUGANUL UNEI GENERAȚII	207
Nicolae Labiș	207
V. POEZIA POEZIEI. CRIZA DE IDENTITATE. UN POET AL TRANSPARENȚEI	215
Nichita Stănescu	215
VI. CONCEPTUALIZAREA SIMBOLURILOR	270
Cezar Baltag	270
VII. POEZIA SOCIALĂ ȘI COSMICĂ. EXPRESIONISM ȚĂRĂNESC	276
Ion Gheorghe	276
Ioan Alexandru	288
Gheorghe Pituț	298
George Alboiu	305
VIII. POEZIA POLITICĂ. UN SPIRIT MACEDONSKIAN	309
Adrian Păunescu	309

Resp IX. IRONIȘTI ȘI FANTEZIȘTI	339
Marin Sorescu.....	339
Mircea Ivănescu.....	393
Emil Brumaru	402
Mihai Ursachi.....	409
X. LIRICA FEMININĂ. SPIRITUALIZAREA EMOȚIEI	412
Ana Blandiana	412
Constanța Buzea	423
XI. ALȚI POEȚI.....	437
Marcel Mihalaș	437
Vasile Vlad.....	440
EVOLUȚIA PROZEI	445
I. PROZA POETICĂ	447
Geo Bogza	447
Zaharia Stancu.....	456
II. REALISMUL PSIHOLOGIC	492
Marin Preda.....	492
III. PROZA DE ANALIZĂ.....	577
Nicolae Breban.....	577
Augustin Buzura.....	601
IV. ESEUL ROMANESC	620
Alexandru Ivasiuc	620
Paul Georgescu.....	660
V. ROMANUL PITORESC ȘI BAROC	672
Eugen Barbu.....	672
VI. ROMANUL MITIC. REALISMUL ARTISTIC.....	720
Fănuș Neagu.....	720
Ștefan Bănuțescu.....	740
D.R. Popescu.....	762
VII. PROZA FANTASTICĂ	774
Emil Botta.....	779
A.E. Baconsky.....	784
Romulus Vulpescu.....	790
Iordan Chimet.....	794
VIII. COMEDIA LIMBAJULUI.....	798
Nicolae Velea.....	798
EVOLUȚIA CRITICII LITERARE	817
I. PRECURSORI ȘI MODELE	819
G. Călinescu.....	819
Șerban Cioculescu.....	851
Al. Philippide.....	861
II. DOI CĂLINESCIENI.....	869

Al. Piru.....	869
Adrian Marino.....	881
III. CRITICA NOUĂ.....	891
Lucian Raicu	891
N. Manolescu	895
Valeriu Cristea	902
G. Dimisianu.....	909
M. Ungheanu.....	913
Mircea Martin	921
POSTFAȚĂ.....	925
INDEX DE NUME PROPRII.....	929

I. CONTINUITATE ȘI RUPTURĂ. POEZIA EVENIMENTULUI

ZAHARIA STANCU

Dacă dăm deoparte versurile ocazionale, avem surpriza de a descoperi în volumul *Cântec șoptit* (1971) un imagist profund și un elegiac cu simț muzical. Versurile mai vechi ale lui Zaharia Stancu (n. 1902 – d. 1974) cultivau o bucolică aspră și o erotică pătimășă. Natura rămâne și în poemele de acum cadrul esențial, numai că poetul o privește cu un ochi melancolizant, înfiorat de ideea morții. Cele mai frumoase versuri sunt (le spune chiar autorul!) niște romanețe naive, unde este vorba de îmbătrânire și singurătate, de ierburi, păduri și de moarte, teme eterne, tratate de Zaharia Stancu în stilul unui animism nostalgic:

„Nu-mi mai număra anii și zilele,
Tot n-o să afli cât mai am de trăit,
În dumbrava din marginea satului
Cântând, cucul a răgușit.

Dragoste, nu mai sărut pe nimeni,
Nu mai fumez nici măcar o țigare.
Altădată zburam ca un zmeu,
Acum ca un lăstun de mare.

Port pe tâmpile fulgi de argint,
Nimeni nu se-nghesuie să mi-i fure.
Ca să tai stejarii rotați,
Îți trebuie nu cuțit, ci secure.

Seară vine cu pași albaștri,
Noaptea cu iepuri de catifea.
Unii oameni se plimbă pe lună,
Eu numai pe-această șubredă stea.

Iarba e iarbă și pe-ntuneric,
Și-n miezul nopții rămân vii florile.
Rouă se destramă atunci
Când o calcă în tălpi zorile.

Nu-mi mai socoti anii și zilele,
Tot n-o să afli cât mai am de trăit,
În dumbrava din marginea satului
Cântând, cucul a răgușit."

Farmecul acestor versuri vine din simplitatea și sinceritatea lor. Ele au o simbolistică elementară, însă plină de gravitate și cu rezonanțe adânci. Sabia eseniană aleargă peste zăpezile timpului (*Grâu și pălămidă*), un lup misterios și crud înghite zilele și nopțile, vremea gonește cu cercei roșii la urechi.

Lirismul este aproape procesual și urmează îndeaproape ritmurile naturii. Materia plesnește de vitalitate sau se pregătește să intre într-o agonie blândă, luminoasă. Anotimpurile se succed implacabil, și în succesiunea lor poetul citește ireversibilitatea destinului. Gândul trecerii inevitabile stăpânește aceste poeme cu ape limpezi și păduri în care trăiesc, într-o curioasă înfrățire, iepuri galbeni și vulpi sure, cerbi cu coarne rămuroase, ursoaice leneșe, grase, arici cu ochi roșii, iscoditori, și cocoși înfumurați și prezumțioși (*La mine-n pădure*).

Adolescent fiind, poetul a călărit ca sfântul Gheorghe pe un armăsar alb, focos, apoi, tânăr – ars de văpăile iubirii –, a umblat pe un cal porumbac, schimbat și acesta, mai târziu, cu un cal murg. Acum așteaptă al patrulea cal, desigur negru (*Al patrulea cal*). Alți șapte cai aleargă înspumați pe un câmp alb și se pierd dincolo de zare (*Caii*). Într-alt loc, patru cai negri trag o căruță pe un câmp nesfârșit, sub un soare nemișcat,

simbol al naturii perene, în opunere cu destinul vremelnic al omului:

„Mă plimb pe câmp cu căruța.
La ea sunt înhămați patru cai negri.
Uneori caii se văd, alteori nu se văd.
Copitele lor sunt potcovite cu aur,
Scapără întruna, scapără-ntruna,
Câmpul n-are început, n-are sfârșit.
Deasupra, cerul albastru, boltit,
Și soarele, nemișcat în amiază,
Nici nu răsare soarele, nici n-apune,
Stă mereu nemișcat, în amiază.
Dau cu biciul în cai, caii aleargă,
Dau cu biciul în soare, soarele tace,
Tace și rămâne tot nemișcat.
Mi-e dor de-un amurg, ori mi-e dor
De-un proaspăt răsărit,
Dar soarele stă pe loc, nu se mișcă,
Dau cu biciul în cai, caii aleargă.
Căruța aleargă, aleargă...”

Simbolurile sunt vizibile și chiar previzibile, însă tocmai fuga de complicație, de ambiguitate și abstracțiune – într-o literatură prea complicată și abstractă, cum este cea de azi – constituie originalitatea și profunzimea acestor poezii întoarse în chip programatic la temele fundamentale. Înaintea tuturor este presimțirea sfârșitului, figurată în mai multe feluri. *O romanță* pune, eminescian, acest sentiment sub semnul timpului ce crește amenințător în urmă, înghițind totul:

„Viața mea a fost miere și fum,
Acum e drojdie, acum.
Ce albă, ce trasă mi-e figura!...
Măine nimeni n-o să-mi sărute gura,
Nimeni n-o să mai îmi sărute gura...”

Alta (*Romanță naivă*) trage același motiv în simbolul saniei de argint ce aleargă nebunește pe un lac înghețat. Și mai direct, Zaharia Stancu vorbește de amurg, de iubiri pierdute, de ceața ce se lasă peste lucruri, de o natură – în fine – atinsă de o boală misterioasă (*Acum te-am văzut ca prin ceață, Dragoste, În pădurea veche, bătrână, Peisaj*). Ritmica materiei este încetinită și, adaptându-se ei, versurile devin legănătoare, muzicale, șoptite, cum zice poetul. Citindu-le, ne dau senzația unei unduirii de sălcii plângătoare deasupra unui râu negru, de tremurare de plop înalți și subțiri în amurg, de bătaie lină de valuri. Iată transpusă această viziune naturalistică într-un poem admirabil:

„Seara vine cu cerbi, cu bouri,
Vânătorii mânjesc zarea de sânge.
Se bucură în iaz broaștele ochioase,
Luna ciuntită când râde, când plânge.

Șireata vulpe albastră a nopții
Se furișează printre zăpezi.
Trebuie să ai un ochi în frunte
Dacă ții negreșit s-o vezi.”

Sunt în volum și versuri cu un ritm mai precipitat și o viziune mai polemică. Acestea își trag amărăciunea din cucuta vechilor poeme sau transpun în catrene ceea ce autorul a dezvoltat pe larg în prozele lui. Multe versuri din această categorie sunt demne de a fi semnalate. Preferințele noastre merg însă spre elegiile pline de demnitate și suferință senină din romanțele naive și jeluitoare.

Poetul își reia temele în *Sabia timpului* (1972), volum intitulat, într-un proiect anterior, *Cântecul lebedei*. Și aici e vorba de iezi și de cai, de tinerețe și moarte, de singurătate și îmbătrânire, în același stil poetic elementar și melodic. Versul renunță la orice ornamentație și se rotește în jurul ideii de dispariție, cu o senzație totuși de clocot al lumii vegetale. Sentimentul pieirii se asociază, ca la Arghezi, cu fascinația

lumii materiale. *Stingerea* provoacă, printr-o conjurație de forțe misterioase, o intensificare a vieții în sfera naturii. Pădurea freamătă de urși și de cerbi, câmpurile de șoricărime și păsări, iarba își croiește prin întunericul pământului un drum spre lumină, peste tot e o senzație de prefaceri obscure, de coacere și împlinire, un ritm implacabil al vieții. Moartea e o *plecare*, o rupere din intimitatea lucrurilor, urmată de o *întoarcere* (în chipul poeziei populare) la ritmurile vârstei minerale:

„În curând am să plec dintre voi,
Nu știi încotro o să plec, dar o să plec.
Îmi voi deschide larg aripile
Și voi zbura prin văzduhul uscat și sec.

În curând am să plec dintre voi –
Așa e legea și nu pot s-o schimb,
Dar îmi voi lua cu mine sufletul,
Sufletul, al trupului nimb.

Îl voi ține strâns tare de mână,
Nu știi încotro îl voi duce, dar am să-l duc.
Pe drum voi sufla asupra lui,
Lacrimile din ochi să i le usuc.

Hai, inimă, nu-ți fie teamă,
Ce tare te-am pus să bați, și-ai bătut,
Acum a sosit ora tăcerii,
Dar înainte de a tăcea, te sărut.

Tu, râule, să curgi mai departe,
Tu, pădure, să freamăți mereu.
Cu globul care aleargă prin spațiu
Va alerga și trupul meu.”

Lirismul, naiv și rafinat, este aproape inanalizabil. Elementele cele mai simple, tocite de vreme, își recapătă puritatea

și tragismul original. *Ce e viața? Ce e tinerețea? Unde ne ducem?* sunt întrebări care, introduse în confesiunea poetului și umplute de viață, trezesc în noi ideea destinului și, fatal, pe aceea a *tregerii* inevitabile. Originalitatea lui Zaharia Stancu este, vorbind de aceste lucruri grave, să fugă de *literatură*, să evite meditația complicată, notându-și direct melancoliile:

„Sunt obosit. Mi-e capul ca un butoi plesnit
Și trupul tot acumă mă ustură ca rana
Pe care flăcări roșii și-au desfăcut năframa
Și marea în furtună nisipul și-a zvârlit.

Îmi dă ocol întruna un înger sprâncenat.
Văd: paloșul îi arde și totuși nu cutează.
— Lovește, de-ai curajul, în inima-mi vitează,
Lovește-n acest trup slăbit și-ncrâncenat.

Tăcutul, cruntul sol m-ascultă, mă privește,
Apoi se-ndepărtează cu aripele-i blegi.
El, ce-a tăiat și trupuri și suflete de regi,
El, care de milenii tot morții îi slujește.

Sunt obosit. Se pare, sunt condamnat osânda
Vieții s-o îndur – cum o-ndurai întruna.
Prin larga mea fereastră-n odaie-mi intră luna
Și-mi cere să-i zâmbesc: aceasta e dobânda.”

Un poem filozofic, înfățișând nașterea și agonia universului, n-ar trezi în noi un sentiment mai pur de suferință stăpânită ca elegiile din *Sabia timpului*, unde nu se petrece, în fond, nimic extraordinar: copacii înfrunzesc primăvara și-și pierd frunzele toamna, iezii și mieii zburdă în poieni fără să presimtă cuțitul, cocoșii *sparg liniștea nopții*, și inima poetului e *neagră, neagră*, mierla a încetat să cânte, dar păunul se umflă în pene ca și înainte, iarba își *ciulește urechile*, porumbul își revarsă în lanuri *mustățile de mătase*, luna umblă pe cer ca o *dropie dolofană*, un cerb doarme învins cu *fața la apus* și poetul

se adresează pomilor cu întrebări la care nu există răspunsuri:
„Ce să fac, dudule? Încotro s-o apuc?” etc.

Poezia acumulează, apoi, un număr mare de fraze-oracol (în *Ce mult te-am iubit* Zaharia Stancu procedează la fel), impersonale și solemne ca un text vechi de lege, de o înțelepciune simplă și crudă:

„Nimeni nu stăpânește pe vecie pământul”

*

„Poate viața nu e decât un șir de năluci”

*

„Viața mea s-a dus pe ape, cu apa
Zilele mele s-au dus pe vânt, cu vântul”

*

„Cândva gura ta era ca o rodie
Și părul lan de grâu arămiu”

*

„Dulci erau buzele tale, ca strugurii”

*

„Viața a trecut ca o furtună
Venită din senin, pierită din senin” etc.

*

Acestea dau versurilor un aer de suferință senină și împiedică sentimentul dispariției să ia formele tiraniei mistice. Spaima urcă în trestia spiritului, și spiritul înțelege că destinul individual nu-i decât o mică piesă într-un mecanism teribil. Țărănește, Zaharia Stancu numește acest complicat fenomen *soartă*, dar cum soarta e o abstracțiune, el o citește în fenomenele naturale. Poemele lui vor fi, în consecință, dominate de toamne bogate, de vânturi prevestitoare, de zăpezi care se topesc și, încă o dată, de cai și de lupi, de care poetul leagă în chip mai direct anumite simboluri. *Lupul* ar fi (ca și în *Cântec șoptit*) timpul care înghite totul, un element, în orice caz, malefic, temut prin voracitatea lui.

Urlând de foame, un lup iese seara în calea poetului, și acesta îi oferă un picior, dar lupul își arată colții, fapt ce înfricoșează pe poet, care-și arată la rândul lui colții. Lupul, intimidat, se întoarce în crâng (*În seara albastră*). Altă dată, o haită de lupi aleargă prin crângul de stele al Căii lactee (*Prin crângul de stele*). Parabolă, firește, cu înțelesuri ușor de aflat, animism poetic grațios pe care îl întâlnim în toate versurile lui Zaharia Stancu, cel mai eseninian dintre poeții noștri.

Calul e din categoria animalelor bune și joacă un rol esențial în simbolistica poetului. În momentele importante ale vieții este totdeauna de față și un cal. La oraș, tânărul se duce pe un *cal alb*, potcovit cu potcoave de aur: e *calul vieții*, *calul visului*. Printre stele, visătorul aleargă cu un *cal înaripat*. Dar ultima călătorie, pe ce cal o va face? (*Căutând dragostea și viața*.) În pusta maghiară, într-un timp, firește, fabulos, poetul întâlnește pe Attila, și întrebarea ce i-o pune este: *unde-i este calul?! Attila răspunde:*

„Nu mai am cal, nu mai am nici un cal,
Nu mai am cai, nu-mi mai trebuie cai.”

Absența calului înseamnă, deci, moartea. Când, într-o clipă slabă, poetul simte că timpul îi dă târcoale, cheamă de îndată, poruncitor, calul [său] *negru*, ca să galopeze pe crestele întunericului:

„Să vină alergând calul meu negru,
Nu-i voi pune zăbala în gură,
De oriunde s-ar afla, să vină acum,
Cât nu m-am schimbat încă în fum.”

(*Sub scoarța albă a pământului*)

Tineretea nu poate fi, în această figurație, decât un *cal sprinten*, cu *aripi* (*Tinerete, cal sprinten*), calul fiind și un vehicul cosmic. Pe *pajiștea fumurie* a cerului paște un cal singuratic și, la cel dintâi semn, vine pe pământ, lăsând proiectată pe cer doar umbra lui neagră (*Pe pajiștea fumurie*). În fine, la

prietenii dispăruți înainte de vreme, poetul va ajunge într-o zi pe un cal înaripat (Elegie).

Calul e, pe scurt, un *principiu* pozitiv, vital, un factor de coeziune între regnuri și un agent cosmic, pentru el neexistând noțiunea de frontieră spațială. Toată literatura populară e plină de astfel de cai înțelepți și năzdrăvani, prieteni fideli ai omului. În poezia lui Zaharia Stancu, ei sunt și martorii vârstelor interioare, umbre ale destinului individual, cum sugerează și această elegie eseniniană:

„...O! Voi, cailor! Voi, cailor!
 Îmi pare rău că nu mai aveți aripi,
 Îmi pare rău că nu mai mâncați jar,
 Îmi pare rău că nu vă mai astâmpărați setea
 Cu flăcările roșii ale focului.
 O! Cailor! Cailor!
 Spuneți-mi pe limba voastră, spuneți-mi,
 Spuneți-mi ce-o să mă fac fără voi.
 Trageți trăsuri, trageți cotiuge,
 Nimeni nu vă mai așează pe cap un frâu de aur,
 Nimeni nu vă mai înhamă la o șaretă de vis...”

MIRON RADU PARASCHIVESCU

Miron Radu Paraschivescu (1911-1971) a debutat în cercurile de avangardă și a susținut în articole agresive radicalizarea liricii românești, dar poemele lui de început (strânse mai târziu într-o culegere) respectă în chip suspect ritmurile poetice tradiționale. „Parfum de busuioc”, „gondolă aurită”, „plânset de tălângi”, greier care toarce în iarba inelată arată o inspirație preeminesciană. Abia un *Cântec*, cu versul mai rupt, ne amintește, prin muzica barbară și tristă, prin corbii solitari și cavouri, de Bacovia și de imaginația neagră a simbolismului. O *Baladă* din aceeași perioadă rezumă drama erotică romantică, un poem cu versuri mai incitante (*Rod putred*) duce gândul la *Testamentul* arghezian („Și-otrava adunată în stihuri o desface”), un altul (*Întâia erezie*), cu aer mai metafizic, tatonează tăcerile spirituale ale lui Blaga („auzi cum degetele se afundă-n întuneric”). Din câmpul poetic avangardist vin unele imagini mai crude (marea verde ascunde „convulsii de epilepsie”, ochii ce se scurg „precum albușuri de ou”, carnea femeii este un arc voltaic). De la ermeticii solemni și muzicali, tânărul Miron Radu Paraschivescu deprinde gustul pentru *tăcerile verticale, luminile vespérale*, taie articulațiile dintre versuri și trece ideile prin marmora unui poem rece, sculptural:

„Lama cântecului acesta acompania pavana,
Albă marmora în fecioara ovală,
Cald, alungarea spațiului egală,
Amprenta unei lacrimi pe afară.
Pasărea prelungită atenua în formă
Ca drama într-o spadă, pauzal,
Fals coapsa e în lună fuga unui cal,
Narcisică pe boltă, strangularea.